

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

Жаз башы сабан ишлени - мажал агротехника болжаллада эмда керекли качество бла

Тюнене **Казбек Коковну** башчылыгында бардырылган кенгешде жаз башы сабан ишлени не къадар къуралыуу бардырыну амалларын сюзгендиле эмда 2019 жылда АПК-да белгиленген кёрюмдөлеге жетер ючюн къаллай мадарла этилгенлерине къаралганды. Жыйылууга КъМР-ни Правительствосуну, тийишли министрстволаны бла ведомстволаны, муниципал къуралыуаны, республиканы баш эл мюлк предприятияларыны башчылары, банклары келечилери да къатышхандыла.

Доклад бла КъМР-ни Правительствосуну Председателини биринчи орунбасары - эл мюлк министри **Сергей Говоров** селешгенди. Ол туура этген шартлагга кере, быйыл жазлык битимлеге 236 минг гектардан аслам жер бёлюнгенди, ол санда мирзеулюк нартыохге – 140,8 минг гектар.

Къабарты-Малкъарны аграрчылары урлукъла, минерал семиртгичле, отлукъ-жау материалла бла толусунлай жалчытылгандыла. Ала алгыннгы келишимлеге кере энтта да жибериленлей турадыла. Кьолда болган тракторлары бла эл мюлк машиналарыны саны урлукъ себиуну агротехника болжаллада бошаргга онг берликти. Андан сора да, жерни сугаруу эмда къургъакъсытыу мадарла да этиледиле. Хайырланылмагъан эл мюлк участкала республикада болмагъанлары да белгиленгенди.

Кенгешде дагыда Прохладна эмда Терк районлары администрацияларыны башчылары **Андрей Журавлёв** бла

Муаед Дадов селешгендиле. Ахырында, айтылгандан хыйсап этип, Казбек Кокков отлукъ-жау материалларыны качестволарына дайым кез-къулакъ болуп турургга, аланы запасларыны къураргга, минерал семиртгичлени багъалары кётюрюлмезлерине сакъ болургга кереклисин чертгенди. Эл мюлк товарла чыгъаруучула банкла бла ишлеринне къадар жөнгл тамамларча этиуге, ол санда льготалы кредитле алыугга, къыралдан болушлукъну керти окъуна тийишлилеге жетдириуге энчи эс бурулганды.

КъМР-ни оноучусу ол башында белгиленген амаллагга 5 апрельде Россия Федерацияны Правительствосуну

Председатели Дмитрий Медведевни башчылыгында бардырылган кенгешде да баш магъана берилгенин эсге салганды. Аланы жер-жерледе толуп хайырлануу урлукъ себиуну бир тюрлю чырмаусуз ётдюрюрге онг берлиги чертилгенди. «Ол ишлеге федерал эмда республикалы бюджетледен бёлюннген ачча, бир жерде тыйылмай, болжалла да кётюрюлмей, аграрийлеге не къадар терк жетерге керекди», -дегенди регионну оноучусу.

Жазлык битимлени кётюрюлмезлерин 2019 жылда 1 июндан кеч къалмай себип бошаргга деп аллай борч салыннганды.

КЪУЛЛУКЪГГА САЛЫУ

Аслан Лихов – УФСИН-ни таматасы

Правительствону юйюнде КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтурган **Казбек Кокков** Россияни жууапха тартууну юсюнден сюдоно оноулары толтурган службасыны – ФСИН-ни – Кеси къоркъуусулукъ жаны бла управлениясыны начальниги **Андрей Шмидко** бла тюбешгенди. Аны кезиунде федерал къуллукъчу КъМР-де УФСИН-ни таматасына **Аслан Лихов** салыннганын

билдирип, аны бла танышдырганды. Казбек Кокков жангы оноучу, профессионал билимине бла сынауна таянып, аны боюнуна салыннган борчлары бет жарыкълды толтурлуугуна ийнаннганын айтханды.

Тюбешиюну кезиунде УФСИН-ни баш магъаналы ишлери эмда регионну толтуруучу власть органлары бла байламлыкъланы бютон къыйматлы этиуну амаллары да сюзюлгендиле.

ТЮБЕШИУ

Бирликни, келишуулукню, ырахатлыкълны безгитиуню юсюнден баргъанды сёз

Тюнене Правительствону юйюнде КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтурган Казбек Кокков Терк аскер къазакъ жамауатны атаманы **Александр Журавский** эмда Терк-Малка округ къазакъ жамауатны атаманы **Николай Любуна** бла тюбешгенди. Ушакълны кезиунде регионну власть органларыны бла

къазакъ биригуулене бирликни, ырахатлыкълны бла келишуулукню андан ары кючлендириуню, жаш тёлуюно юйретиуге, Къабарты-Малкъарны халкъларыны адет-тёрелерин, культураларын сакълауда бирге ишлеуно къыйматын кётюрюлмезлерини сюзюлгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Къабарты-Малкъар Республиканы Ток бла къоркъуусуз жалчытыу жаны бла штабыны Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2016 жылда 7 декабрьде чыгъарылган 152-УГ номерли Указы бла къабыл кёрюлген къауумуна тюрлениуле кийриуню юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

1. Къабарты-Малкъар Республиканы Ток бла къоркъуусуз жалчытыу жаны бла штабыны Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны «Къабарты-Малкъар Республиканы Ток бла къоркъуусуз жалчытыу жаны бла штабыны къауумун къабыл кёрюну юсюнден» 2016 жылда 7 декабрьде чыгъарылган 152-УГ номерли Указы бла къабыл кёрюлген къауумуна быллай тюрлениуле кийирриге:

а) Штабны къауумуна бу адамлары къошаргга:

Вороков З.В. – Чекленген жууаплылыгы болган «Газпром межрегионгаз Нальчик» биригуно баш директору, «Газпром газораспределение Нальчик» акционер обществоно толтуруучу директору (ыразылыгына кере)

Жанкъазылыны А.Х. – «Кабалкоммунэнерго» муниципал унитар предприятияны директору (ыразылыгына кере)

Четбиев А.Б. – «Кабалкоммунэнерго» муниципал унитар предприятияны баш инженери (ыразылыгына кере);

б) Штабны къауумундан **А.Ю. Мамишевни, А.Г. Цыплухинаны** кетирриге.

2. Бу Указ анга къол салыннган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтурган **К. КОКОВ**

Нальчик шахар,
2019 жыл 9 апрель, №27-УГ

Курортла

Аушигерни жылы суулары - эм жарауула

Кисловодскну, Пятигорскну, Ессентукну, Железноводскну эм Минеральные Водыни курортлары Россейде эм игиледен бирлерине саналадыла. Алада жыл сайын саулукарларына бир миллиондан артык адам бакъдырады.

Андан сора да, аслам сурам болган жерлени санына Къабарты-Малкъарда - Аушигер, Къарачай-Черкесде – Теберда, Кърымда - Саки, Новосибирск областада - Карачи кёл эм Хабаровск крайда Тумнин суула киредиле.

Ростуризмден билдиргенлерине кере, арт жети жылда къыралдан кетмей солургга излегенлени саны 71 процентге ёсенди.

ПАСПОРТЛА БЕРИУ

Жюреклени кьозгъагъан, бийик умутла туудургъан такъыйкъала

Тюнене КъМР-ни Парламентинде «Мен - Россейни инсаныма» деген битеуроссей акцияны чеклеринде окъууда, жамауат жашауда жетишимле болдургъан жашлагъа бла кызлагъа кыралны баш документи – РФ-ни инсаныны паспорту берилгенди. Бу жол законла чыгарыуучу органнга 26 жаш адам чакъырылганды. Акция уа Космонавтиканы кюнюне жораланганды, къуанчлы жыйылынуу алында уа бу ишге кыатышханла Юрий Гагаринни эсертмесине гюлле салгандыла.

Жаш адамлары, аланы аталарын бла аналарын бу магъаналы иш бла алгъышлай, Парламентни спикери **Татьяна Егорова** алагъа жетишимле тежегенди. Ол быйыл КъМР-ни Парламентине 25 жыл толгъанын да эсертгенди. «Депутатла кыруу законлары жарашдыруу бла кюрешмейдиле. Парламент жамауатны жарсыуларын, артыкъда магъаналы соруулары, тинтирге онг болгъан майданнга айланганды. Бу байламлыкъда уа ёсип келген тёлуге энчи эс бёлюнеди.

Ма аны кюн жыйгъанбыз бюгюн бизни мында», -дегенди.

Спикер залда олтургъан жаш адамлагъа тюбешиу артыкъда магъаналы болгъанын чертгенди. «Бюгюн сиз жашауугъа баш магъаналы документни алып, Россейни толу эркинликли инсанлары болгъансыз. Сизге правола берилгенлери бла бирге жууаплыкъла да салынгандыла. Деменгили кыраллыбызны айнытугъа, андан да кючлю этиуге кюлюшюгюзно кыошарсыз деп

ышанама», - деп кыошанды Татьяна Борисовна.

Битеуроссей акция Космонавтиканы кюнюне жораланганын айта, спикер аламгъа биринчи чыкъгъан Юрий Гагаринни кыралны керти инсаны деген сыйлы атны адам жашауу ахырына дери бийик даражада жюрютюрге керекди, деген сёзлерин эсертгенди. Тюбешиуге чакъырылгъанла окъууда, спортда, культурада жетишимле болдургъанлары кюн ыспас да этгенди.

- Сизге жашауу кенг жоллары ачыладыла, усталыкъны сайлагъанда жангылмау, фахмугъузгъа, хунеригизге тюз багъа бериу артыкъда магъаналыды. Къайда жашасагъыз да, кыраллыбызны керти патриотлары болгъанлай кыалыгъыз, -дегенди спикер сёзюно ахырында.

Жаш адамлары бла аланы ата-аналарын Урушну, урунуу ветеранларыны советини келечиси – ракета аскерлени запасдагы подполковниги **Олег Романенко** да алгъышлаганды. Ол а Юрий

Гагарин аламгъа чыкъгъанына адамла кыаллай ёхтемлик, къуанч бла тюбегенлерини, ол халкъны кыралны даражасын ёсдюрюрге, жангы жетишимлеге кёллендиргенини юслеринден айтханды. Шёндюгю тёлуюн да окъургъа, сынау алыргъа, кыраллыбызны айнытууда кеслерин аямзгъа чакъырганды.

Тюбешиуно кыурагъанлагъа ыразылыкъларын айтып, Россейни жангы инсанлары да сёлешгендиле. Ала уа паспорт алгъан кюнлери аланы эслеринде кёп жыллагъа кыаллыгъын, алагъа этилген ышаныулыкъгъа кертини боллукъларын чертгендиле.

Жыйылыугъа КъМР-де МВД-ны Миграцияны соруулары жаны бла управлениасыны башчысы орунбасары **Аслан Каранашев**, Парламентни Культура, гражданд обществону институтларын айнытуу эм асламлы информация органла жаны бла комитетини башчысы **Борис Паштов** да кыатышхандыла.

Жаш адамлагъа уа ол кюн Парламентни мекаммында экскурсия кыурагъанды.

БИТЕУРОССЕЙ ОЛИМПИАДА

Командабыз – хар замандача айырмалы

Москвада Бауман атлы кырал университетде РФ-ни Жарыкъландыруу министрствосуну башламчылыгы бла «Келир заманнга атлам. Космонавтика» деген битеуроссей олимпиада бардырылганды. Анда уа Къабарты-Малкъардан окъуучула бийик жетишимле болдургъанлары иги төреге айланганды.

Быйыл кыралны ара шарына сабий чыгъармачылыкъны «Кюн шахар» академиясыны илму тинтиу эм конструктор иш жаны бла бёлюмюно окъуучулары Улбашланы Мухаммат, Махытланы Азамат, Руслан Швырков, Мухамед Тарчоков, Жамбулат Балкизов эмда Тамирлан Нагоев баргандыла. Аланы

бёлюмюно башчысы Эяна Науянис ашырганды.

Аны бизге айтханына кёре, илмуну эм техниканы тюрлю-тюрлю бёлюмлеринде илмунтинуу проектлени хазырлап, аланы кырууларгъа керек эди. Ол санда олимпиаданы программасына робототехникадан, мехатроникадан, космонавтикадан, энергетикадан, нанотехнологиядан, аэродинамикадан эм кёп башха илмуладан тинтиуле кёрюзюлгендиле.

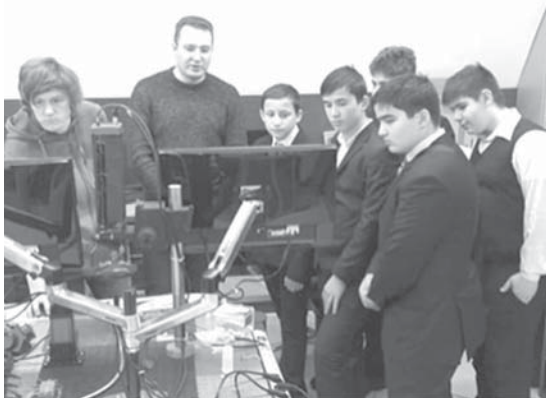
Окъуучулары эслеринде бютюнда аламгъа учуугъа башчылыкъ этген арагъа (ЦУП) экскурсия кыалганды, деп чертгенди Эяна Науянис. «Анда уа шёндю халкъла аралы алам станцияда учан космонавт Олег

Кононенко бла тюзюнлей эфирде ушакъ бардыргандыла, бизни юч жашыбыз анга соруула да бергендиле», -дегенди ол.

Олимпиаданы эсеплерине кёре, бизни окъуучуларыбыз барысы да эришуледе айырмалы болгандыла.

Бетни басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

ЖАМАУАТ ПАЛАТА

Бойсунмагъанлагъа - ыспас, алгъышлаула, ариу жырла

11 апрельде битеу дуня фашист концлагерьде турганла эркин этилген кюнню белгилейди. КъМР-ни Жамауат палатасы да анга атап тюбешиу къурамай къоймайды. Быйыл да ол төрени бардырганды. Бизни республикада 2017 жылда гитчелей концлагерьде азаптык сынаган 52 адам жашаганды, былтыр ала 42 эдиле, быйыл а 38-си къалгандыла.

Бу жол тюбешиуге 12-си келгенди. Аланы палатаны башчысыны орунбасары **Атталаны Жамал**, социал политика, саулык сакълау эм экология жаны бла комиссиясыны башчысы **Галина Егорова**, Урушну, урунуу,

гъышлагъандыла.

Багъалы шухларым! Быллай тюбешиуледе журегинг къыйналмай селешир онг жокъду, нек дегенде тарыхыбызны къыйын, ачы кезиулерин эсгеревиз, уллу тюзюмлюкню бла адамлыкны юлгюлерин болгъан инсанланы керевиз. Сиз, кеп азаптык чегип, сау къалалгъансыз, къыралыбызны айныуна къыйын салгъансыз. Быллай конледе жангы тарыхны къурагъа, фашизмге, нацизмге жакъ басаргъа къорешу къаллай огурусулукъ болгъанын толу англайсыз, - дегенди Атталаны Жамал.

Ол Совет Союзну Жигити,

Сауутланган кючлени эм право низамны сакълауу органланы ветеранларыны республикалы организациясыны таматасы **Мухамед Шихабахов**, Битеуроссей халкъ фронтун жер-жерли бөлүмюню председатели **Евгений Бакаев**, Нальчикни «Радуга» гимназиясыны оқуучулары ал-

концлагерьде болгъан Муса Джалилни назмусун да оқуғанды. Бу татарлы жазыучу 1942 жылда фронтха кетгенди, уруш эте турганлай жесир болгъанды эмда концлагерьге тюшгенди. Анда да ол фашистлеге къажду къорешин тохтатмагъанды, арта аны башха тюрмеге кечюрюп,

азап чекдирип ёлтюргендиле.

Болсада аны назмулары сакълангандыла эм 1957 жылда басмагъа чыкыгъандыла. «Ол ниетине, Ата журтуна кертичилией къалган жигит адам болгъанды, аллайла уа аз туюл эдиле. Сизге таза журекден хурмет эте, саулык, узак ёмюр төжейме», - дегенди Жамал Жабирович.

Галина Егорова бла Мухамед Шихабахов да, сыйлы къонаккъа айланyp, аланы жашау жоллары чынтты кишиликини юлгюсю болгъанын черте, быллай тюбешиуле ёсе келген төлюлеге бютюн магъаналы болгъанларны белгилегендиле. Къялны жылланы эзде тутуу жангы урушладан сакъларыкъ амалды. Жигитлигигиз, къыйынлык кёрюп, жашаугъа сыймеклики тас этмегиниз, жамауатны айнытыгъа къошумчулукъ этгенигиз ючюн сиз-

ге баш урабыз, дегендиле ала.

Мухамед Шихабахов концлагерьде болгъан Георгий Брыжкону жамауат жашаугъа тири къатышканы ючюн ветеран советни сыйлы грамотасы бла сауғалагъанды. Евгений Бакаев да, таматалагъа хурмет эте, «Георгиевский ленточкаланы» юлешгенди.

Тюбешиуге сабийлени адабият-музыкалы композициялары къуат бергенди. Ала «Катюша», «Смуглянка», «Путь-дорожка фронтвая», «Первым делом самолёты» деген эм башха жырланы жырлагъандыла, тепсегендиле. «День Победы» жырға жетгенде уа абаданла, ёрге къобул, кёз жашлары келе, ышара да, алай тынгылагъандыла, гитчелеге ыразылыкларын къызыу къарсла бла билдиргендиле. Ветеранланы атларындан **Емелия Баранюк** селешгенди. Ти-

ширыугъа 93 жыл болады, анга аппасы осуят этген эди Кавказда жаша, аны халкълары огурулдуула деп. «Бери мен эгечим бла 1945 жылда келгенме, Бахсанда шахтада ишлегенме. Жарсыугъа, юйорюмден бек аз адам сау къалганды. Бизни былай эсгерип, болушуп тургъаныгъыз ючюн сау болуғъыз», - дегенди ол.

Тюбешиу абаданланы чай, татлы ашарыкъла бла сыйлау, ариу ушакъла бардырыу бла бошалгъанды. Аланы хар бирине азыкълары бла сауғала берилгендиле. Анга ахча болушлукъну Жамауат палатаны членлери Юрий Колесников, Темукъланы Абдул-Хаким, Хаджиланы Руслан, Парламентни депутаты Владимир Бердужа, предприниматель Хусейн Баксанюков этгендиле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

ПОЛИТИКА

Айырыуладан сора Зеленскийден бла Порошенкодан не сакъларгъа боллукъду?

21 апрельден сора Украина жангы президент ким боллукъун билликиди. Ол жуукъ беш жылда къыралгъа башчылыкъ этерикди. Экинчи турда шёндюго башчы Пётр Порошенко бла актёр Владимир Зеленский демлеширкидиле.

Социологла оюм этгенден, хорламгъа Зеленский жууугъуракъды. Бизге уа андан не хайыр? Аны юсюнденди жазыучу Захар ПРИЛЕПИН эмда журналист Максим ШЕВЧЕНКО бла ушагъыбыз.

РОССЕЙ БЛА АРАСЫНЫ ЮСЮНДЕН

Прилепин: - Мен бир затны билирге сюеме: Зеленский политика къадады Порошенкода болуп къалмазына къайгъыра болурму? Ол: «Жашла, Кърым да, Донбасс да энди бизникиле тойюлдюле», - деп, ачык айтып нек къоймайды? Анга женгдирип, Евросоюзгъа атланган Украинаны къурауу къолгъа алсала уа. Алай Зеленский Кърым - ол Украинады, деп турады. Башха амалы да жокъду, алайсыз аны миллетни сатычларыны тизмесине къошарыкъдыла.

Ол, шёндюго оюнлада, дуняны ётюрюгюн айтырыкъды да, арта уа анга Россей бла келиширге тошерикди. Андан эсе аууун бир кесек тыйса иги боллукъ эди. Ансы арта айтханларын аны кёзюне тутдурурла.

ДОНБАССНЫ ЮСЮНДЕН АКЪЫЛЫ

Прилепин: - Зеленский Донбассда хорларгъына бош базынады. Анда адамланы халлары мен кёргенме. Ачык къол кёпюрюле болусула да, Донбасс Украинадан айырылыуу сайларыкъды. Зеленский къырала радикал къауумну, не да этип, кесине тартыгъа къорешеди, ала аны экинчи тургъа дери оқуна жолун кесип коймаз ючюн.

Алай а украинлыланы ючден экиси жарашуулукъ жанлы болгъанларын да ангылайды ол. Аны себелли, президентге айрылгъанлай, анга Донбассны юсю бла бир мадар этерге тошерикди. Сёз ючюн, референдум бардырыгъа. Анда уа барысы да Донбасс жалынакъсыз жашау этер жанлы болуп къол кётюрюле.

ЗАПАД БЛА ШУЁХЛУКЪ ЖЮРЮТЮ

Шевченко: - Запад Зеленскийни дурус кёрюк сунама. Европада аны амманп селешгенле болгъанлыкъгъа, ол актёрду, не тюрко адамгъа да кесин жарашдырып къоялыкъды.

Зеленский Западны айтханы бла журюрюгюн бла къаллыгъын биз билмейбиз, алай Европа бла келиширге уа керек боллукъду. Ол урушну тохтатыгъа эмда украинлыланы ырахатлы жашаугъа къайтарыгъа сюеди. Европа бла жарашмай шёндюго Украина алай эталлыкъ тойюлдю.

ПЕТР АЛЕКСЕЕВИЧ ХОРЛАСА УА?

Шевченко: - Мен Порошенкону политика аманлыкъчыгъа санайма. Аны заманы кетгенди. Алайсыз Донбассда уруш жангы кюч алмай къоярыкъ тойюлдю. Ол Донбассны толусунай Киевни оюуна къайтарыгъа айтады. Къалай бла? Жаланда уруш бла. ДНР а Зеленский бла селешуле бардырыгъа унарыкъды. Захарченко Савченко бла селеширге угъай демеген эди да. Алай ол ёлтюрюлгенди. Надежда уа тюрмедеди.

Прилепин: Бизге къайсы тап келгенин билмейме. Мен а Порошенко къалсамы иги болур дейме. Болгъанны чач-тюк этген, халкъда намысы журюмеген башчы тап тошеди бизге. Украинаны жарлыкъ къыса барса, тюрленуле башланырла.

Зеленский хорласа уа, проблема арта атылыкъды. Мен Киевде майдан болса сюерик эдим. Ол заманда Донбассда от ачыу, бомбала чачылуу да тохтарыкъ эдиле.

Роман ГОЛОВАНОВ.
«Комсомольская правда» газет.

ЭНТТА БИР ОЮМ

Тюрлениулеге ийнанмау

Украинда Системалы анализни бла прогносла салууу арасыны президенти **Ростислав Ищенко** уа тюрлениуле болурла деп ийнанмайды:

-21 апрельден сора да жангы зат не хазна болсун. Селешуу хал тюрленирге да болур, алай бек азгъа. Ол санда Зеленскийде да.

Украинлыла хайырланган соцсетледе кёрюп турама: адамла Зеленский жанлы болуп къол кётюредиле. Аны жаратханлары ючюн угъай, Порошенкону кёрюп болмагъанлары ючюн.

Ким биледи, Зеленский бир зат этерми? Болмаз-къалса - кюлдюргендамы этме? Порошенкодан халкъ жанындан тойгъанды, аны себелли Зеленский аны Украинаны ичинде сибирти бла къалай сибирип айла-нырыгын кёрюрге сюеди.

Россей бла аны игиленир деп да киши сакъламайды. Зеленский ючюн бандерювчула жанлы болгъанла, Украинаны Россейге къошулурун сюегенле да къол кётюргендиле.

Алай былайды деп базынып айтырча тойюлдю, бир затха ышануу жокъду, жаланду Порошенко тюрмеге олтурлугъуна инаныу барды. Сюд бла, сюдсюз да алай этерге боллукъдула. Адамла аланы бек сокурандыргъаннга дерт жетдирселе, журеклери хош болур.

Игорь ЕМЕЛЬЯНОВ.

ПАРЛАМЕНТИБИЗНИ 25-ЖЫЛЛЫГЫНА

«Аналыкыны бла сабийликни халларын игилендирген законну биз кыралда биринчилени санында кыбыл кёргенбиз»

- Илияс Борисович, Парламент кесини 25-жыллыгын белгилейди. Сизге уа аны биринчи чакырылыуунда ишлерге тошгенди. Ол жылланы кыалай эсергесиз?

Парламентаризмни аггы юсоне салыуда биринчи чакырылыууну депутатларыны кыйынылары чексиз уллуду десем, киши да даулашырык болмаз. Ол кезиу Кыабарты-Малкырга, битеу кыралга да кыйын эди. Политика жашауда, жамауатны болумунда кеп тюрлениуле болгандыла. Алай бла жангы тарых кезиуде депутатлагы ишлерин «таза бетден» башларга тошгенди.

Эсигизге салайым, КъМР-ни биринчи президенти Валерий Коковну указына тийишликте, Парламент эки палатадан кыралганды. Аладан бирине республиканы административ-жер-жерли кыралыуларыны келечилери

Бечелланы Борисни жашы Илияс републикада парламентаризмни мурдорун салган, законла чыгарыуга уллу юлюш кыошханладан бириди. Ол КъМР-ни Баш Советини 12-чи чакырылыууну законодательство

жаны бла комиссиясына башчылык этгенди.

Озган ёмюрню 90-чы жылларында, кыралны политика мурдору, власть органланы кыурамлары алышын-гандан сора уа республиканы Парламентини биринчи чакырылыууну депутатына айырылганды, анда законодательство, кыоркыуусулук эм адамны эркинликери жаны бла комиссияга таматалык этгенди. Экинчи чакырылыуда уа келечиле советни башчысы болганды. Законла чыгарыуучу органны ююнчю чакырылыуунда уа спикерни кыулугуна тийишли кёрюлгенди.

Бюгонюкде да политикага сейрини тас этмегенди: КъМР-ни Парламентинде Жамауат советни таматасыды. Биз аны бла республикада парламентаризмни тарыхыны юсунден ушак этгенбиз.

орталык бизнесге тийишли онгла бериуде, налог законланы бир низамга келтириуде уллу иш бардырылганды.

Республикалы бюджетни кыбыл кёрю эмда ол кыалай толтурулганына контроль этиу уллу жууаплыкыны излейди. Халкыны социал излемлерин жалчытуу жаны бла магъаналы законла чыгарылганлары уа республикада жамауат-политика болумун талпандырырга себеплик этгенди.

Бизни Парламент сабийге юч жыл толгунчу ишге чыкмаган тишириуга отпуск берюню юсунден законну Россейде биринчилени санында кыбыл кёргенди. Бир жерде да ишлемен анага уа баласына кыраганы ююнчю пособие телеуну жоругу да кийрилгенди.

Жаш телю политикада жетишимли да сагынрга сюеме. Аны чеклеринде Парламентде Жаш телю палатаны кыураганы энчи магъаналыды. Бу орган ёсюп келген телюню сейирлерин саклау, аланы политикага, законла чыгарыу ишге келендириу, праволу кыураганы сингдириу, жаш адамланы тириликерине себеплик этиу жаны бла борчланы толтурады.

Бюгонюкде уа КъМР-ни Парламенти Шимал-Кавказ парламент ассоциацияны ишине кыатышады, Россейни юг жанында бир праволу низамны сингдириуге кыошумчулук этеди. Законла чыгарыуучу баш орган шендюю жашаууну, политиканы, экономиканы излемлерине келишеди деп шарт айталыкыма. Келир чакырыулары

Заурби Нахушев бла.

рауну, республикада политика болумуну ышангылыгынын тохташдырууну эмда федерал законланы чеклеринде бардырылганды. Жангы системага кере биринчи айырыула уа 2003 жылда болгандыла. Алай бла ююнчю чакырылыуу кыатыш системага, аны ызындагыла уа партия тизмелеге (бир айыруу округлага) кере айырылганды.

- Сиз Парламентни ююнчю чакырылыууну башчылык этгенсиз. Аны энчилиги уа неде болганды?

- Аны кыауумунда 110 депутат бар эди, аладан жартысы бир мандатлы округлага, кыалганлары уа бир айыруу округлага кере сайлангандыла. Кюл кетюрюуден сора айырыуучулары 5 проценти юч партияны келечилери жанлы болганы ачыкланганды: Россейни коммунист партиясыны республикада келечилерине 6 мандат, «Единая Россияны» регион бёлюмюне уа 44 мандат эмда Россейни Аграр партиясыны бёлюмюне да 5 мандат жетгенди.

Парламентни кыаууму кенг болганыны хайырындан а республиканы районларыны, шахарларыны бла эллерини жарыуларыны ачык этерге, аланы кетериуну жолларын белгилерге онг чыкыганды. Бютюнда айырыуучула бла байламлыкыны жюрютюрге энчи эс бурулганы магъаналыды.

Ол кезиуде Парламентни ишини регламентине тюрлениуле кийиргенлерин айтырга сюеме. Алай бла фракцияла кыурауга, законланы проектлерин комитетледе сююзу бла чекленип кыалмай, алада да тинтирге эркинлик берилгенди.

Депутатла уа республиканы экономикасыны, социал сферасыны, жамауат жашаууну битеу бёлюмлерини келечилери эдиле. Аланы бийик профессионал билимлерини, сынауларыны хайырындан хар сферада да магъаналы, заманны излемлерине келишген

законланы жарашдырырга кюлдан келгенди. Бу кезиуде республиканы законла чыгарыуучу органына даражасын ёсдюрюу, аны жамауатны хурметин кючлеу жаны бла уллу иш бардырылганын айтырга сюеме.

- 25 жыл политика жашауда кысыха кезиудю дерге боллукъду. Алай ол заманда парламентаризмни айнытууда кыаллай жетишимли белгилерге боллукъду?

- Баш жетишимге республиканы инсанларыны конституциялы эркинликерин саклау жаны бла тийишли праволу база кыураганын санарга боллукъду. Андан сора да, республиканы экономикасын айнытууда, социал сфераны

аягы юсоне этиуде битеу онгла хайыранырача мадарла тамамлангандыла.

Кыабарты-Малкыарны Конституциясы кыбыл кёрюлгени бла уа республиканы тарыхында биринчи кере анга РФ-ни кыауумунда шендюю демократиялы праволу кыралны статусу берилгенди. Бютюнда кырал кыурулуша, жер-жерли самоуправление органланы ишлерин кыурауда, республиканы ырысхысына башчылык этиуде, инвестицияланы тирилтиуде, гитче эм

депутатлары да республиканы айнытууда, жамауатка магъаналы соруулары тамамлауда билимлерин, сынауларын аямай кюреширле деп ышанама.

Ушагыбызны ахырында уа Парламентни 25-жыллыгы бийик даражада, халкыда хурмет табып белгилерин ююнчю билимлерин, заманларын, кырууларын аямай ишлеген хар адамга да жорек ырызлыгымы билдирирге сюеме.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Равиль Гайнутдин бла.

киргенди. Миллетле аралы халла жаны бла энчи комитетни кыураганы уа артыкыда магъаналы болганды, анга кесине да конституциялы статус берилгенди.

Законодательный палатаны (Республиканы совети) юсунден айтханда уа, аны кыауумуна 36 депутат киргенди, ала хакъ алып, профессионал халда ишлегенди. Алага сынаулу политик Заурби Нахушевни башчылыгында республиканы экономикасын, социал, жамауат сфераларын айнытуу бла байламлы мурдорлу законланы жарашдырырга, кыбыл кёрюрге

да тошгенди. Бу иш бийик даражада толтурулганы уа бюгонюкде да хайыр келтиреді дерчады.

- Эки палаталы Парламент не ююнчю тюрлендирилгенди?

- Келечиле палата бла Республиканы совети он жыл ишлегенди. Сёзсюз, ала власть органланы кыауумунда кеслерине тийишли жер алып, Кыабарты-Малкыарны жангы тарыхын кыурауга, аны кыраллыгынын айнытууга себеплик этгенди.

Алай законла чыгарыуучу органлада реформа Россейде кеп партиялы системаны кыу-

Жарыкылыкны жайганна

МАХТАУЛУ ТӨРЕЛЕНИ САКЪЛАЙ ЭМДА АЙНЫТА

Таулу эллерибизде биринчи мектептен бири Яникойда ишленгенди. Аны мурдору 1922 жылда салынганды. Бек алга анда башланган билим бергендиле.

кийимлерин кийип тошгенди.

Алай школну тарыхы уа халкы кечгончю люкден кьайтхандан сора башланганды деп айттыргы боллукьду. Ол заманда алыкьа

ишни сайлагандыла. Тийишли билим алып, ала урунуу жолларын мында башлагандыла. Атлары республикалы даражада не заманда да уллу хурмет бла сагьынылгьан Гелястанланы Салих бла Зариф, Мызыланы Адрай, Кьудайланы Афужан, Кьудайланы Сафият бла Фатимат, Таппасханланы Айшат, Гемуланы Феня, Элеккуланы Шамса, Кьумукьланы

да болгьандыла: Газаланы Зулайка, Кьыйталаны Камарият, Иван эм Клавдия Колесниковла.

Кеп заманны школгьа Улуу Ата журт урушдан кьайтхан Кючюкланы Махмут директорлукь этип тургьанды. Аны сыйы мында бек журюгенди. Ёсюп келген телюге анычала керти да аламат юлгю болганлары хакьды. 60-70-чи жыллада мын-

Олтуруп тургьан Гелястанланы Шамайлыны кьызы Шахидатды, соелген - биринчи орусла устаз, аты белгисизди.

Сиз суратда керген тиширүладан бири (олтуруп тургьан) бу элчи кьурагьан Гелястанланы Шамайлыны кьызы Шахидатды. Аны жанындагы уа школгьа ишлерге жиберилген биринчи орусла устазды. Аны аты, тукуму да белгисиздиле. Суратх ол Шахидатны миллет

мында окьутур онг жокь эди. Аны себепли сабийлеге, эртенликде эртте туруп, Шалускага журюрге тошгенди. Болсада 1957 жылны ахырына жангь мектепни эшикпери ачыладыла.

Окьую юню бошагьан биринчи телюледен кепле устазлыкь

Шахым, Жаникаланы Фатимат, Гьужабекланы Окьуп, Кьалабекланы Сагьыт эм башкала элчи билимчи телюлерин ёсдюрюуге уллу кьыйын салгьандыла. Дагьыда ала бла бирге абаданьракь педагога

Ингир школну 1962 жылда бошагьанланы кьаууму.

да ингир школ да ишлегенди. Ары да аслам адам журюп, билим алгьанды.

Янгойну школунда дагьыда Кьалабекланы Сагьыт, Теммо-

ланы Зоя, Хаджиланы Хасан, Габоланы Мухарбий таматалыкь этип тургьандыла. Бююн-

ры бла ёхтемленирге боллукьдула. Маданиятымы, илмуму, политикамы, юриспруденциямы, журналистикамы, аланы хар биринде да сагьынылып кеткен устазланы эм дагьыда башталы кьолларын да окьугьанла ахшы жетишимле болдургьандыла. Ахкьбекланы Анатолийни, Мызыланы Кьаншаубийни, Бечелланы Илиясны, Беппайланы Муталипни, Гелякланы Абдуллахны, Кьудайланы Шамильни, Кьулдиланы Мустафирни, Газаланы Даулетни бла Сауарбийни, Гебраланы Лилияны, Гемуланы Сафиятны, Доттуланы Фатиманы, Таппасханланы Галиманы, Гелястанланы Танзиляны, Мурзаланы Жамалияны, Жаубермезланы Муратны, Хаджиланы Жамалияны

Школну коллектив. 60-чы жылны оллы.

эм кеп башчаланы да атлары республикадан тышынды да белгилиди.

Школ уллу ёхтемлик бла Совет Союзну Жигити Байсолтанланы Алимни атын журютеди. Быйыл олтургьанлы 100 жыл толады. Ёлни жамуааты ол кюнню ашыгьып сакьлайды.

Бююнлюкде мектепни биринчи устаз кьауумундан аз адам кьалгьанды. Бирлери солуугьа кетгендиле, экинчилери дуньяларын алышындыргьандыла. Аны орунларына келип урунганла да школну даражасын тошюрмей, алгыньча, ахшыланы саында болурча корешедиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ АМИНАТ.

ПРОФЕССИОНАЛЛА

«Окьутууну тамбласын жангы амалла эмда технологияла бла байлайма»

- Елена Ахмедовна, талай замандан бери, сёз ючюн, математикадан, тарыхдан да ЕГЗ-ни борчу халда кьурагьа тийишлиди деп айтылганлай келеди. Кьалай сунаса, хазырбыз мы биз бююнлюкде анга?

- Ол затны юсюнден сагына башлагьанларында бу предметтен аллай сынауу, эсгерте кетейик, борчу халда былтыр бардырыча айтылып тургьанды. Энди уа аны 2022 жылгьа деп тохташандыла. Болсада, билесиз, аны кьурау ючюн иги кесек ырыскы кьоратыргьа да тошерикиди. Заман кертозтор, кьалай боллугьун.

Хазырлыкны юсюнден айтсагьа а, тарых бек кьыйын предметди. Сабий эсинде аслам термини, датаны, дагьыда башка кеп затны сакьларгьа керек болады. Былай тозду, алай а терсди деп айттыргьа да билмейсе.

Кертиди, школчугьа, башка дерсничча, аны да билрге керекди. Болсада, сёз ючюн, орус тилин ол биринчи класдан окьуп тебирейди. Сора аны кесине да ыйкькьны ичинде беш сагьат ёлгюнеди. Тарых программа бла бешинчиден башланады. Анга берилген заман да азлыкь этеди - ыйкькьгьа эки дерс. Ол кезиюну ичинде уа уллу темаланы сыйгенинчта толлу тинтирге жетишалмай кьалыргьа да боллукьса.

Борчу халда экзамен бердиррге дей эсек, предметни окьутургьа дерсени кепьейтирге керекди. Ёз оюмуу айтсам, сабий жашаган кьыралыны, тургьан жерини тарыхын билрге тийишлиди. Аны ючюн а аллай сынауланы да керек сунама.

- Энди окьую жыл бошалыргьа, кезиюлу ЕГЗ-леге да алай кеп кьалмагьанды. Алагьа уа школчугьа кьалай хазырланады?

- Бизде быйыл онбиринчи классыбыз жокьду. Тогузунчуга журюгенле обществознаниядан сынауланы аслам сайлачудула. Сёз ючюн, онбеш окьучудан онбир берилкиди аны. Ала бла дерсден тышынды графикаге кере ыйкькьгьа эки-юч кер хазырланы ишни бардырабыз.

- Сагьатланы саны азлыкь этенин, материалны да асыры тынч болмагьанын

Жангы Малкьар элчи орта школунда тарыхдан, обществознаниядан окьутхан Киштикланы Елена алгьаракьда озгьан «Жылны устазы - 2019» Битеуроссей конкурсуна регион ёлгюнеме кьатышып, Терк районну педагоглары арасында экинчи жерге тийишли болгьанды. Аны ол жетишимине биргесине ишлегенле, сабийле, ата-анала да кьуаннгандыла. Биз а, анга тоубеп, билим беруде бола тургьан торлениулини, башха затланы юслеринден да ушакь этгенбиз.

айтханса. Сора жаланда мектепде устазны окьутханы бла школчу сынау халда Бир кьырал экзаменни бералымьды?

- Окьуюу дерсленен кьаламлай, юй ишин да тынгьлы этип турса, аладан ётерикиди. Алай а бийик балл алып ючюн, анга кере хазырланыргьа да тийишлиди. Сабий, бир да болмаса да, онунчу класдан башлап, ол берилрге керекли предметине энци, тернирек эс бурса, артда кьыйын керююрюк тоийюлду.

- Кенгешледе эшите турургьа тошоучюдо тарыхдан устазла кеслерине тынч боллукь дерсликлени сайлап кьыйганларыны юсюнден. Аны бла байланы уа не айттыргьа боллукьса?

- Бусагьатда окьуу китапланы федал тизмесин азыракь этгендиле. Алай эсе да, бир линейкада (ызда) эки-юч авторну пособиасы болады. Районда асламысында

аладан кьыйысы бла окьутсала да, биз да анга тийишлиликде сайлайбыз. Кертиди, маганаларына кере барысы да бирча уа тоийюлду. Сагынылгьан тизмеден кетерилгенлени саында мен жаратхан, шёндюголеден игилери окьуна бар эдиле.

- Сен алгьаракьда кьатышкан конкурска кьыйтсакь, энди уа сюерикмесе аллай эришиуде билиминги сынаргьа?

- Ол сейир керюнюп, кесим сыйюп баргьанма ары. Манга конкурс жаланда эришиу тоийюлдо, ол сынам жыйышдырыдуу. Биринчи урумгьа жыйырма устаз кьатышканбыз, финалгьа уа бешюлеу чыкьганбыз. Анча адамны ичинде ёз даражангы бирсилеге ачыкьлагьанынгьа бла бирге, кесингьа да, аланы кере, аслам затх тошоносесе. Экинчи жерге тийишли болгьаньча кьуаннганма. Алай жетишимле бютюн чунуп ишлерге кёллендиредиле. Конкурсука уа, ожо да кьа-

тышсам болады деп угьай, хорлам алып ючюн барыргьа сыйгегенденме.

-Тарых кьыйын болгьаны бла бирге эригиуу предметча да керюнеди. Дерслерингь сабийлеге сейир болурча не зат этесе?

-Сабийле «тёгерек стол», кенгеш, кьауумла бла эришиу халда бардырылганланы жаратадыла. Андан сора да, «Своя игра» деген телевизор бериге ушатып кьуралгьанланы. Алай бла уа кеслерини оюмларын буюкьмай айтыргьа юйренедиле. Кертиди, школчугьа берген предметингь сейир керюнесе, ол аны окьугьан да этерикди.

Билим берууну тамбласын а жангы амалла эмда технологияла бла байлайма. Аны себепли аланы хайырланыргьа да сюеме.

- Устаз - ол усталыкьмыды огьесе ючерки илемимиди?

-Урунуу жолуму Ставрополь крайда кесим тауусхан школда башлап, артда берл келгемме. Биринчи заманда кимге да кьыйынды, аны себепли манга методика, башха жаны бла да болушлукь этген саулдай да коллективге ыразиме. Педагог болгьанымда, баям, анамы юлгюсиде да уллуду. Ол технологиядан окьутуп тургьанды.

Алай а манга устазлыкь жюрек излем бла бирге чыгьармачылыкьдады. Бир зат тигерге, сурат ишлерге да хунерин болгьаны себепли усталыгьыма, дерслериме дайым да чыгьармачылыкь халны кийиргенлей, жангь ызыны излегенлей турама.

- Жашауда нени багьалайса?

- Юйюр кьыйматланы. Кьыйынларым кьатымдадыла, шукур. Ёз атам-анам да Ставрополь крайда турадыла. Бош заманымы жууукь-ахлуларьма жоралайма. Манга насып - аланы саулукьлары бла окьучуларымы жетишимдиле.

Ёлде бош заман артыкь кеп болмаса да, художестволу, профессионал тарых литературамы окуйма. Чингиз Айтматовну «Первый учитель» деген китабын а бютонда бек жаратама.

Ушакьны МОКЪАЛАНЫ Зуура бардыргьанды.

КЫСХААКЫЛПЫК

Биреу калайды, биреу талайды

Таулулада сёз барды: «Тауда атсыз таш, агъач болмаз», - деп. Кертиси бла да, алай окъунады.

Сёз ючюн, Акъ-Сууда Суу-Араны суу, Дорбун суудан ётоп, таула таба бироз баргъанлай, жолну айланч жеринде уллу чынар терек ёсе эди. Анга Гуртуланы Солтан-Муратны тереги дегендиле.

Ол бирсиледен эсе, иги да

уллу эди. Алгын жыллада андан машокла бла чынар жыйгандыла. Алайтын ётген малчы, жолоучу болса да: «Оллахий, Солтан-Муратны тереги салкынында бироз солуюк», - деп, алайда тохтагандыла.

Терек бир затха да чырмау этмегенди, алай бир кырангы адам аны кесип аурдугъанды. Ол отун этип бир

жанына окъуна жыймагъанды, аугъаныча турады. Бирле ат атайдыла, бирле уа аны унут-дурурга кюрешедиле.

Акъ-Суудан ёрге юч кычырым чакълы барып, Хари сууну сол жанында бийиклиги алты метр чакълы болгъан уллу таш барды. Ол да бек эрттеден бери турады былайда. Анга Кёпюр таш дейдиле. Хау, ол суудан ётерча амал болуп да турмайды, алай къатында кёпюр барды да, андан айтылгъан болур.

Кёпюрно да барды аты. Шёндю анга орусча «Десятитонник» дейдиле. Темир аркъаулары юслерине темир-бетон плитала салынып, бёкем затды. Аны бла он тонна ауурлугу болгъан улоу ётерге боллукъду. Болсада аны алгынгы аты башха эди.

Революциядан сора колхозла, совхозла къуралгъан

кезиуде Акъ-Сууну мюлкюнню башчылары оноу этип, алайда агъач кёпюр ишлетгендиле. Алайтын ёрге барып, аслам биченликле, жайлыкъла бардыла. Алада кёп адам урун-ганды.

Акъ-Сууну мюлкюнню жерлери шахарга дери эди. Шёндюню Ленин проспектни башланган тийресинде орналгъан, телевидениядан ёргерек барып Шхалос деген жерде мирзеу ёсдюрген бахчасы болгъанды. Бир жыл анда харбыз саладыла. Ол татыулу кёгетле ёсгенден сора ат арба бла бирни таугъа малчылага жибередиле.

Арба кёпюрге мингенде, атла тохтап къаладыла. Арбачы уа алагъа къамичи жетдиреди. Ол заманда была экиси да бирден алгъа секиредиле да, арбаны аудардыла. Харбызла, суугъа тёгюлоп, малчылага жетмейдиле.

Андан бери анга Харбыз кёпюр деп тургъандыла. Ардан-артха, къутургъан суула жагъаларын ашай, ол оюлады. Андан сора жангысы орнатылды, алай бла аты да тюрленеди. Энди кёпюрно биринчи атын элде хазна кёп адам билмейди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

АШ-СУУ

«Таулуланы узакъ ёмюрлюклерини себеплеринден бири - боза ичиу»

Таулуланы бурун заманладан келген сыйлы ичгилери болгъандыла. Аладан бири бозады. Жыйрманчы ёмюрно ортасына дери да бу суусапны бишире билмеген хазна юй бийче болмагъанды.

Игимди ол саулыкъга? Аны билмурмуратда биз врач Аппайланы Шамил бла тюбешгенбиз.

- Шамил, сен кесинг назмула жазгъан, литературабызны да уста билген адамса. Баям, бозаны юсюнден халкъ чыгъармачылыкъда да айтыла болур.

- Къарачай-малкъар фольклордан къуралгъан китапланы окъусагъыз, бир байрам да, бир той да ётмегенди боза-сыз. Бу ичги адамны чархына къаллай хайырлы болгъанын «Жора боза» деген алгъыш окъуна айтып турады.

- Таулула алгын кёп жашагъандыла, баям, ол да ашлары-суулары бла байламлы болгъан болур?

- Сёзсюз, адамны саулугу, жашаууну узунлугу да ашы бла байламлыды. Бизни халкъ табийгъатха сакъ болгъанды. Таза суу, таза хауа уллугъа-гитчеге да керекдиле. Алгын орамда арыкыда баргъан сууну ичип къояр эдинг, шёндю уа ары кир-кипчик атадыла, жагъала да битеу республикада, ол санда Нальчикде да, кирленидиле.

Таулуланы узакъ ёмюрлюклерини сылтауларындан бири боза ичиудю деп мен алай сунама. Бу ичгини кёп тюрлюери барды: зынтхы боза, тары боза, нартох боза, къатыш боза, бал боза эмда анга кёре башха тюрлюери. Окъуучулага зынтхы бозаны, къатыш бозаны бир тюрлюсюню юсюнден (зынтхы-нартох) айтырга сюеме. Мен билгенликден, шёндю Малкъарда зынтхы эм зынтхы-нартох боза бишириучюле.

Энди кесим аны къалай биширгеними айттайым. Бек алгъа салат хазырлайма. Арпаны ариу жууама, сора бир суу быстырны юсюне жайып, жылы жерде кыюма. Эки-юч кюнден сора ол чирчик эте башлайды. Чирчиклерини узундуклары эки миллиметр чакълы болса, салатны къургакъсытама, кюл тирменчик бла тартыла. Алай бла ол хазыр болады. Салатны будайдан да этерге болады.

Хар ким да бозалыкны кеси къалай сыйсе да алай сайлар. Мен а былай

хазырлайма-алты килограмм зынтхы унну эм гитче челек бла бир нартох унну (неда жарманы) къатыш этеме да, суу къуюп булгъайма. Ол халда бир кечени турмагъа кыюма (зынтхы боза биширеме деген а, нартохно орунуна да зынтхы алыр). Экинчи кюнню эрттенинде бозалыкны къазанга кыютарам, тюбюнден от этеме. Жукъаргынчы, суу кыюшуп, булгъайма. Тохтамай булгъап турурга керекди, ансы тюбюне кюеркиди.

ме. Жангы сююзюлген бозаны сабийле окъуна бек сыйюк ичиучюлюе: тиширулага, саусузлага ичирсе да, аны хайыры болмаса, хатасы боллукъ туюлюдю. Тойлага, байрамлага этилген бозаны юч-тёрт кюнню жылы жерде тутарга керекди. Бир кесек бал туз атам деген болса, ол ичгини терк кыайнатады, кючлю этеди.

- Шамил, кыайнагъандан сора уа бозаны дарманлыкъгы сакъланамыды?

Къайнап башлагъан кезиуенден тёрт-беш сагъатын булгъай-булгъай бишириучюме. Бишгенден сора бозалык, как кибик, кыалын болуучудю. Аны энди суу тургъа керекди. Суууп, кюл тёрерча болса уа, анга салатны кыюшама. Алай этерден алгъа, бозалыкыга жылы суу кыюшуп жукъартама, ызы бла салат кыюма. Беш челек бозалыкыга эки-ючлитрик банка бла бир салат кыюшучуама.

Бу халда бир кюн бла бир кече кыюма. Ючюнчю кюн а сюзерге керекди. Къыл элек неда ууакъ тешички сеткачык бла неда марля бла сюзючюлюе. Эринмегенлей кисей бла сюзюлсе (къазакъла алай этедиле), бек игиси олду.

Бозалык кыалын эсе, кёбюрек суу кыюшуп, иги жукъартып, алай сюзе-

барды саулыкъга?

- Зынтхы В1, В2, РР, В5, В6, Е витаминледен байды. Дагъыда анда калий, кальций, магний, фосфор, йод, ванадий бардыла.

Зынтхыны биширип, сыгъып, сууун а ауузга ачы суу келген, гастрит, ич ётген, энтерит, дуоденит дегенча ауруулага багъарга ичедиле, дагъыда ол буюрек ауруулага да жарайды. Саусузга кыары берир ючюн, зынтхыны биширип, как этип ашатадыла. Хар эрттен сайын аны сууун иче тургъан бек игиди.

Нартюхе В кыуумну витаминлери бардыла, анда Е витамин кёпдю. Ол дагъыда дарманлыкъгы болгъан аслам тюрлю затла бла байды. Нартох жауу ауруулага бакъган устала бек махтадыла. Ол жау ётде ташла болмазларына жарайды. Ол буруну ариулайды, адамны атеросклероздан сакълайды.

Чирчик этген ашлыкыда да (салат) В кыуумну витаминлери, Е, С, витаминле, микроэлементле кёпдюле. Салатдан ун этип, ириннге салып байлайдыла. Арпа салатха кыайнар суу кыуюп, бир-эки сагъат тутуп, сюзерге керекди. Ол сууну ауурлуклары болгъан неда сабийге ёшюн берген тиширула иче турсала, хар керекте витаминле бла кеслерин жалчытып турлукъдула.

Ол суу ашхын-чеге ауруулага, буюректери ауругъанлага да жарайды. Дагъыда арпадан суу этип, ичлери кыатханлага ичиредиле. Сабийлеге, саусузлага кыары береди, жетелге да жарайды.

Зынтхыны, нартохно, арпаны да саулыкъну кючлерге кыаллай уллу файдлары болгъанларын кёресиз. Боза уа ючюсюнден да этилде, экстракт болады. Бу ашхы ичгини эр киши, тишируу да эте билерге борчлудула. Быллай затланы биз бюгюн сакъланамаса, жаш тёлгое юйретмесек, тамбла унутулуп кыалырга кыоркыуду.

«Заман» газетни алгъанлага быллай тилегим барды: окъугъан бла чекленип кыалмай, боза биширигиз! Жуукъларыгызга, тенглеригизге: «Кесим этген бозадан тартырма эдигиз?» - деп, аякны узатсагъыз, хурметигиз, даражагыз да ёсерле.

Ушакъны **БАЙСЫЛАНЫ** Марзият бардыргъанды.

БУ СЕЙИРДИ

Тукъумла къалай къураладыла?

Тукъуму къайдан келгени хар адамга да сейир болур. Бирле аны гитчеликден да биледиле, таматаладан соруп. Алай анга абдан болганда эс бурганла да бардыла. Ол заманда ала, не къадар кеп билер муратда, Интернетни, китапланы, журналланы кюзгъадыла.

Кеп болмай мени кезюме Урусаны юсюнден сейир шартла урунгандыла. «Уруслары, Тамиран бек сыйген эмда Алтын Ордада уллу даражасы жюриген, сёзо да барган аскер башчы Едигей Мангитден жаратылгандыла.

1408 жылда ол юч уйкыны ичинде Москваны кюршоуга алып турганды. Алай улутхага бир да болмагъанча кеп ахча – 3000 сом (600 килограмм чакълы кюмюш) алгандан сора сахарны кьююп кетгенди.

Арта уа кеп ырысхыны иеси Ногъай бий болганды.

17-чи ёмюрню биринчи жарымында Урус улу князьла орус патчаха күүлукъ этгендиле эмда Москва кыралда даражалары жюриген адамла болгандыла. Алексей Михайловични заманында ала башха 16 бий тукъумну арасында боярлагга кьошулгандыла» («Родина» журнал, 2018. №11. 41-чи бет).

Бу шартла уа Брокгаузу бла Ефронну энциклопедия сёзлюгюнденде (1902 ж., 34-чо том, 41-42-чи бетле): «... 14-чо ёмюрню экинчи жарымында, 15-чи ёмюрню башында Едигейни алтыгга айланган туудугу Урус-хан болганды. Бу тукъум ма андан жайылганга саналганды. Аны сабийлеринден кеплері православие динни алып,

Урусов атха жазылгандыла, алага князь чын да берилгенди... Ма ол тукъумну мурдорун салганладан жайылгандыла князьла Кутумовла, Байтерковла, Шейдяковла, Юсуповла да.

Урусова Елизавета Петровна – тилманч эмда жазыучу, «История благотворительных учреждений в Вильно» деген китап чыгарганды. Софья Петровна (1856) да жазыучу болганды, тилманчык да этгенди, англиз тилден кечюрюу бла кюрешгенди. Мария Петровна (1852) тюз атын жазырып жазганды, «Письма из Англии» деген китап басмалаганды.

Тукъумбуз бизни тарыхыбызды, къайдан чыкканыгызыны, ата-бабаларыгызды кимле болгандарын соругъуз, билгиз.

МАХИЛЛАНЫ АЗИЗА.

ПАУЭРЛИФТИНГ

Тренере, аны сохтасында да – кюмюш майдалла

Россеини пауэрлифтингден (кюч троеборье) биринчилигине бла чемпионатына кыралны битеу округларындан гёжефле кьатышхандыла. Эришиуле Назраньда бардырылгандыла.

Профессионалланы араларында 90 килограммга дери ауурлукъ кьауумда Элбрус райондан Курданланы Марат сынашханды. Ол, штанганы юч кере кетюрюуде бирге 260 килограммны алып, кюмюш майдалга тийишли болганды.

Биринчиликтен «кюмюшню» Джуртубайланы Мурат келтиргенди. Ол 19 жыллары толмаган спортчуланы араларында 75 килограммга дери ауурлукъ кьауумда эришгенди. 210 килограммны кетюрюп, экинчи жерге чыкканды,

эм спортну устасына нормативни толтурганды. Аны Курданланы Марат юйретеди. Аланы экинси да энди Европаны чемпионаты бла биринчилиги сакълайдыла.

Анатолий ТЕМИРОВ.

АРМРЕСТЛИНГ

Энди Суздальда эриширикди

Нальчикде армрестлингден республиканы биринчилиги болганды. Анда Элбрус районну олимпиада резервли спорт школундан Джуртубайланы Мурат алтын майдал кьытханды.

Ол, 77 килограммга дери ауурлукъ кьауумда эрише, беш тюбешу бардырганды эм аланы барысында да хорлаганды. Алай бла гёжеф Россеини биринчилигине кьатышыргга эркинликни

кьоруулаганды, ол а кюзде Суздальда ётерикди. Спортчуну тренер Курданланы Марат юйретеди.

Билдирюу

Чабакъла ыргъыз саладыла!

Росрыболовствону Запад-Каспий жер-жерли управлениясыны КьМР-де суу байлыклагга контроль, надзор этю эмда кьоруулау бёлюму бийыл 15 апрельден башлап 15 июльга дери Кьабарты-Малкьарда черкелени не да аланы кесеклери тайлында чабакъла ыргъыз салган кезиу боллугун билдиреди.

Аны чеклеринде Улуу Золка бла Гедуко черкеледе толусунлай, Чегем сууну Басханнга кьошулган жеринден башлап Лячинкьягга дери, Урван сууну Герменчикден башлап анга Нальчик суу кьошулган жерине дери, Нальчик сууну Акь-Суу элден башлап Урван суугга кьошулган жерине дери, Черек сууну темир жол кепюрден башлап «Жанга Аксыра» плотинагга дери, Малка сууну Малка эм Хабоз бла чекленген, Урух сууну Уруждан, Лескен сууну уа Эски Лескенден башлап Терк суугга кьошулган жерлерине дери эмда Шалушка сууну (анга тюшген Каменка эм Кенже суула да) Урван

суугга кьошулган жерине дери ауланы не да ыргакъланы кьайсы тюрюлері бла да чабакъ тутаргга жарарыкъ тюйюлдо.

Дагыда бу тйреледе предприятялагга бла организациялагга эмда башхалагга бир тюрю ише бардырынгга чек салында. Чабакъ тутууда токну хайырланган адам уголовный жууапха тартылгы да эсигизде болсун. Бузукълукъ этгенне 300-500 минг сом тазир салынгга боллукъду, ол 2-3 жылны ичинде ишлеген хахын төлерикди не да тутмакьга эки жылга тюшерикди.

Хурметли жамауат! Жорукълагга бузукълукъ этилгенни юсюнден билгенингиз болса, уллу кёллюк этмей, **8(928)703-60-45** телефон номерге сёлшеширгизни тилейбиз.

Башияланы Аскер, КьМР-де суу байлыклагга контроль, надзор этю эмда кьоруулау бёлюмню башчысы.

Театр

«Ажашханлагга» чакъырыу

Къулийланы Къайсын атлы Малкьар кьырал драма театр сахна искусствону сыйгенлени Чингиз Айтматовну «И больше века длится день» романына кере салынган «Ажашханла» деген спектакльге чакъырады.

Оюн 2019 жылдын 15 апрельде Кьырал

концерт залда (Шогенуков атлы орам, 28) кергозтөллюкю. 19.00 сагатда башланарыкды. Соруюлары болганга бу телефон номерге сёлешсинле: **8(8662) 77-34-85; 8-938-700-09-08.**

Таза кёлден

Журтубузгга керти суймеклик бла

Татьяна Шулига юйюрю, юйдегиси бла Прохладнада жашайды. Тауларыбызда бола турады. Бизни миллетни да бек сюеди. Халал, ырахатлы адамла, таза кёллюле дейди ол малкьарлылагга.

Чегем тарына келип, планерле бла да уча туруучуду. Кеси да назмула жазганы себели бизни литература бла иги шагъерейди. Къайсынны тизинлерин кёлден айтыргга ёчдо. Кеп таулула бла шухлукъ жюриютеди. Татьянаы бир назмусун Рахайланы Аминат кечюргенди.

Чал Кавказ

Къыйрысыз орус тюзледен
Жашау жолларым мени
Чал таулагга келтиргенде,
Анда сийдум бу жерни.

Эрттенликке кюн жарыгын
Жайганды тик бетлеге,
Тизилип, чалгыны жыйын
Чыгдай бийиклеге.

Тау башлада чыранлагга
Сейир этип къарадым,
Къойчула айтхан жырлагга
Эрикмей тынгыладым.

Кюн узуну таулу жашла,
Къаячылагга ушай,
Барыда, бичен чала,
Тик жерледе сакъ атлай.

Бу жерлени кьойчулары,
Таукел атлай таулада,
Табийгатны байлыкларын
Жигерлик бла алырла.

Ингирде уа той кьызады,
Кьобуз ойната туюк,
Сюзюлюп бара кьыла да,
Жашла да аякъ буюга.

Кюн осалгга айланса да,
Апчытмайдыла малны,
Багып айнытадыла
Къарысуз кьозулан.

Тау башлада акъ кьарладан,
Кёлледе кёксюл суудан,
Жаз чилледе салкын тардан
Кёзюнг тоймаз, къарасан!

Ныхыт жоллада болуучуду
Ырхы келген, таш тюшген.
Андан кьоркьмагъан таулуду,
Хар жолну халын билген.

Бек сейирлик кёрюнеди
Малкьарны табийгаты,
Жюрекке асыу береді
Чал Кавказны кьууаты!

Эсертиу

«1КБР» телеканал алгынча ишлерикди

Белгилисича, 15 апрельде Кьабарты-Малкьарда төрели аналог телеवेशение толусунлай цифралы амалга кечерикди. Болсада «1КБР» телеканал алгыннгы формат бла ишлерикди эмда кеси ни каналында кьаллыкды. Элеледе да аны качествосу бу сагаттан аман боллукъ тюйюлдо.

DVB-T2 форматлы телевизорла бла цифралы эм аналог каналлагга бирден кьараргга жарарыкды. Аны кеші табарча автопоиски салыргга керекди. Алгга цифралы, арта уа аналог каналла чыгарыкдыла. Ол санда «1КБР» канал да кергозтюрюкю.

Эски телевизорлагга уа цифралы приставкала керек боллукъдула. Ала жийырма каналны кергозтедеде. Аны хайыры бла «1КБР» кьарарча уа башха антенна кьошаргга не да приставкадан телефизоргга видеопетля тартыргга тюшерикди. Алай бла республикалы не да федерал каналлагга кьарар ююн пультда AV/TV функцияла сайланрыкдыла.

Цифралы телевидениягга кечюнуно, анга кьаллай обуююн, телевизоргга дециметр диапозону болган антеннаны кьошуп, ол каналланы кеси табарча автопоиски салыргга керекди. Алгга цифралы, арта уа аналог каналла чыгарыкдыла. Ол санда «1КБР» канал да кергозтюрюкю.

Келишим

Иесиз итледен кишиге заран тюшмезча

Арт жыллада Нальчикни орамларында иесиз итлени саны кёбейгени жамауатны уллу жаршыуарындан бириди. Интернетде, башха жерледе да тарыгъуула этиледи. Ол себептен шахарны администрациясы жаныуарланы кьоруулаган «4 лапы» деген жандауурлукъ организация бла муниципал келишим кьураганды. Аны чеклеринде биригиуно келечилери иесиз итлени, тутуп,

кьутурган эмда башха аурууладан ауруумазча дарман салып, алай жиберилдикди. Керек болса, парийле бир жерде турурча онгла да кьуараллыкдыла. Вакцинация этилген итлени кьулакъларында белгилери боллукъду. Ол ишле РФ-ни законодательствосуна чеклеринде бардырыллыкдыла. Заявкалы бу телефон номер бла берирге боллукъду – **8(9969)-17-50-35.**

Эски сурат

МАЖАРЫУЛУ
ТӨЛЮ

Бу сиз суратда көргөн адамла Яникойну Байсолтанланы Алим атлы колхозун аягы юсюне сюегенледиле. Көчгюнчюлюкте да бююлмей, тууган эллерине кыйтып келип, ала жигерликтери, итиниюлюктери бла көплеге юлгю болгандыла.

Мюлкню трактор паркы ючюн жууапы болуп ишлеген Гемулану Масхут биргесине көп жылланы урунган Жантуулану Томушайны, Хархаланы Исхакъны, Холаланы Исхакъны, Гелястанланы Магометни, Ахкёбеланы Амишни бла Хажимураутны, Байсолтанланы Хамматны, Газаланы Къаншаубийни, Габаланы Зейтуну, Гемулану Алийни, Созайланы Тукъуну, Хутуйланы Ахматны, Уяналаны

Хашимни уллу хурмет бла эсгереди. Жарсыугъа, аладан бир ненчасындан къалгъаны дунияларын алышхандыла.

Колхозну Терк районда участкасы уа не заманда да жетишимлери бла айтылып турганды. Анга Къонакъланы Магомет 90-чы жылланы ортасына

дери таматалыкъ этгенлей турганды. Аны кзураучу хунерини хайырын-дан предпритие болмагъанча көп мирзюу жыйганды.

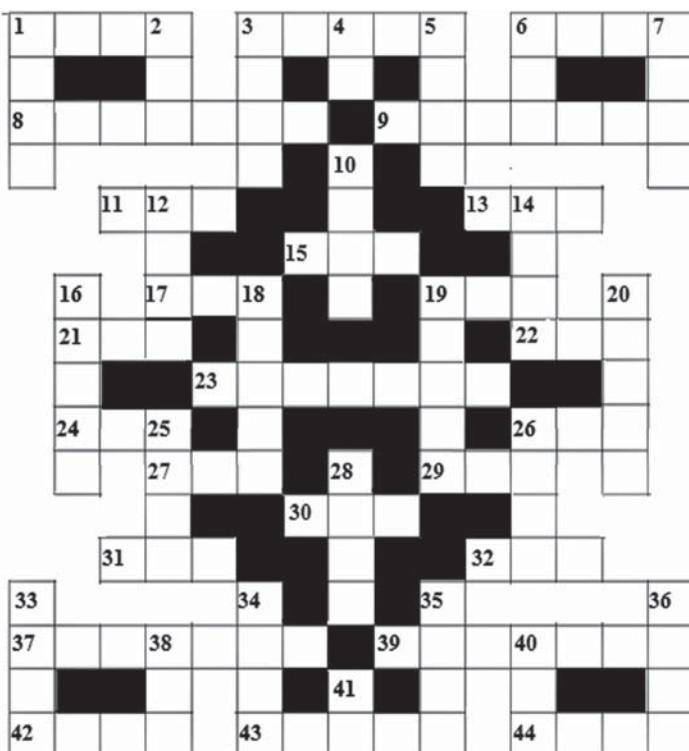
Сурат 60-чы жыллада алыннганды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 1. Таудан келген дарман суула. 3. Асыралгъан кый. 6. Орман. 8. Ушкокну тюрлюсю. 9. Ат, анга Къайсын да жоралагъанды назму. 11. Тау элге ола келгенли отун этген жокъду. 13. Ол тутса, адам жагъынлы болады. 15. Орта. 17. Бир затны ариу юрютю. 19. Аллаи чарыкъла кийгендиле эрттеги таулула. 21. Сериююн. 22. Жукълагъанда кырагъан «кинонг». 23. Белгили спортсмен Тюменланы 24. Аякъ кийим. 26. Юзюлген, кюркюулу жер. 27. Аны тюрю кзуруду дейди нарт айтыу. 29. Пятигорск жанында планеристле сайлагъан тау. 30. Тау жерде тауукъда, гюрбежиде да болады. 31. Андан татлы жокъду дейдиле ёлюм бетине кырагъанла. 32. Сакълагъан сёзлерин эшитгенде, бир-бирле ол тюрсюю ауузун деп айтадыла. 37. Онг кюлюндан сол кюлю алгъа болгъан. 39. Бир затны сакъларгъа салынган адам. 42. Уллу юйледе жашагъанла фатарларына аны бла кёторюледиле. 43. Алдауну бек кюлюсю. 44. Кюлюкюю оюн.

ЁРЕСИНЕ: 1. Ташда ёсген къатапа. 2. Юй тамата. 3. Эр киши сабий. 4. Таулу киши багъалы көрген хайыуан. 5. Битеу дуня. 6. Юйню чырагъы. 7. Къанатлыны буруну. 10. Къыралны белгиси. 12. Гитче, тауукъ кырыуучу жаныуарчыкъ. 14. Акъылсыз сёз. 16. Мирзюуде, терекде да болады. 18. Таулу кызылны бетлерине нюр келтирген сезим. 19. Тау артындагы кырал. 20. Кюрманлыкъ хантус. 25. Кюл бетли, кюнгур (мал). 26. Адамга окъ, бичакъ этген аз хата. 28. Кудору хантус. 33. Аман. 34. Улоугъа керек зат. 35. Къойланы кумалы тюрлюери. 36. Бизде кырал тилледен бири. 38. Аскерчини бузулмаз сёзю. 40. Кюлюю адам.

ГАЗЕТНИ 41-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАНГАН
СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

Энине: 7. Сууалчан. 8. Садакъчы. 10. Ахчалыкъ. 11. Кзуран. 13. Аунай. 15. Наныкъ. 18. Чууана. 20. Тахлыкъ. 21. Салахчы. 22. Алас. 23. Карт. 25. Ийнарчы. 27. Чайна. 2. Роллан. 29. Санат. 32. Тауукъ. 34. Акъсакъ. 35. Ыхтырылуу. 36. Кыйналлыу. 37. Гузбачы.

Ёресине: 1. Булжутуу. 2. Олтан. 3. Тапчан. 4. Жайлыкъ. 5. Жалкъа. 6. Ачыталыу. 9. Улан. 12. Азатланыу. 14. Учхаралыкъ. 16. Айланма. 17. Ысхарла. 19. Ассия. 20. Тыкыр. 24. Жаланлыкъ. 26. Жаназычы. 29. Сатхыч. 30. Нарт. 31. Толкъун. 33. Кытай. 34. Аулакъ.

ЭКИ ЖОЛ
АЙЫРЫЛГЪАНДА

ЧАМ ХАПАР

Бир кече, кыйыры барыргъа билмегеним себепли, эки жол айырылгъанда машинамы тохтатдым. Жууукъда адамла кеслерин шайтан суу бла жылытыуучу юйню эседим. Ташлы-Талагъа баргъан ызы бу махкемени иесине сорургъа тебиредим.

Манга ол акъыл келир-келмез, ол мекамдан эки жаш адам чыкъды. Аланы мурулдагъанларына кере, юйню иесине асыры ыразы болмаз эдиле. Узакъ болмай тургъан «Москвичге» минип, кырангыгъа ташайдыла.

Мен, босагъадан атлап, мекамны иесине салам берип, сордум:

– Ярабий, Ташлы-Талагъа солунамы огъесе онгунамы баргъан жол элтеди? Мен бери биринчи кере келеме.

Шишликчи, алтын тишлерин да ачып, ышарды.

– Менде бир стакан чай ичгинчи, бир зат да айтмам.

– Акъсакъл, анга уа угъай деймейме!..

Ол бир иги исси чай келтирди. Аны да бошاپ, соруууму кыйтардым. Юйню иеси кёзюн да кысып ышарды:

– Жараулу кый этден жарашдырылып тургъан шишликлигим барды. Бир экисин жутармы эдинг? – Бек сау бол, алай ач туйюлме. Кесим да ашыкъгъан этеме.

– Сени атынг бла ант этейим, шишлик ашамасанг, жолну көргюзтем! Хар соргъаннга мен олсагъатдан жууап берип кыйсам, мени ишлерим къалай боллугун билемисе? Сора мен былайда бу шишлик этичюню нек ачханма? Эки жол айырылгъанда тохтайым да, хар соругъа жууап берип турайым, сатыу а ёресине жансын, алаймыды? Угъай, алай боллукъ туйюлдо!

Мен не этерик эдим? Бойсундум. Кысыха заманын ичине столгъа шишлик салынды. Ашаргъа кёлюм бармай, бир-эки эт кесекчик къапдым. Столдан кыобаргъа тебирегенимлей, шишликчи сол кюлю бла инбашымдан энишге басып, онг кюлю бла аллыма стакан чай салды:

– Энди жолда кыарынын аурумаз ючюн, бир стакан чай ич.

Ыразы болмасам да, кыонакъбайны айтханын этдим. Барындан да бошاپ, сордум:

– Бир да кзуури эсе да, Ташлы-Талагъа кыйсы жол баргъанын айт?

Асыры кюлюю колгенден, шишликчини бети көрюкча жыйырылды, ахырында айтды:

– Экиси да!

СОТТАЛАНЫ Адилгерий.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МОКЪАЛАНЫ Зукура,
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кзуруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланганды.
Налыч шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикте кере
19.00 сагъатда кюл салынды.
20.00 сагъатда кюл салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Мусукаланы Сакинат - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия, Кучукланы Сафит - жууаплы секретары орунбасары; Зезаланы Лида - (1,2,3,10-чу бетле), Токумаланы Салим - (4,11-чи бетле), Геляланы Валентина - (9,12-чи бетле), корректорла.

Тиражы 1411 экз. Заказ № 324
Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Налыч шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электрон почтасы:
elbor_50@mail.ru